

simboličkih kulturnih praksi koje naglašavaju osobne zasluge kojima loza reproducira vlastitu iznimanost i povezanost kako s vlastitom obiteljskom tradicijom, tako i s tradicijom poretka unutar kojeg egzistira. Analiza tih praksi u ovoj studiji Iskre Iveljić daleko je od nekog „geertzovskog“ gustog opisa – na kraju za tako nešto nije bilo ni mjesta u okvirima knjige – ali knjiga može poslužiti kao detaljan pregled kulturnih praksi velikaškog života Banske Hrvatske budućim istraživačima koji bi istraživali vizualnu samoprezentaciju i kulturu svakodnevnog života u aristokratskim krugovima.

Ono u čemu je ova monografija naročito dragocjena jest detaljan pregled izvora na njezinu kraju. Izvori vezani uz porodicu Rauch prate imovinsko-pravne odnose, politički rad istaknutih članova porodice i njihovu osobnu korespondenciju. Izvori su doneseni na originalnim jezicima na kojima su napisani (latinski, njemački i hrvatski) i nedvojbeno će takva zbirka pisanih dokumenata biti od presudne važnosti za proučavatelje obitelji Rauch.

Na kraju, u ovom je pregledu bilo puno riječi o temporalnim i prostornim vezama, odnosima obiteljskih i porodičnih mikrokozmosa i društveno-političkih makrokozmosa te o odnosu tradicije i iznimnosti. Svi ti fenomeni nastaju i nestaju kroz generacije i procesi su dužeg povijesnog trajanja od onih koje obično uzimamo kao definirajuće kad datiramo određene povijesne prijelomnice poput pada Bastille ili proglašenja Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca – povijest se uistinu događa i nakon prijelomnica i one one ostavljaju trag u svakodnevici brojnih ljudi (ostavili su znatan trag u svakodnevici plemićkih porodica). Identificirati utjecaj prijelomnica na različite aspekte kulture možemo samo ako u obzir uzmemo postojanje kontinuiranog tijeka ljudi, ideja i velikaških porodica, a ova je knjiga izvrstan primjer takvog proučavanja povijesti.

Vinko Drača

Isprepletene povijesti

Iskra Iveljić (ed.), The Entangled Histories of Vienna, Zagreb and Budapest (18th-20th Century), Zagreb: FF Press, 2015., 582 str.

Knjiga *The Entangled Histories of Vienna, Zagreb and Budapest (18th-20th Century)* urednice Iskre Iveljić u velikoj je mjeri nastala kao rezultat istraživanja provedenih u sklopu projekta „Educational and Cultural Ties between Zagreb, Vienna and Budapest from the End of the 18th until the Middle of 20th Century“, predvođenog također od strane Iskre Iveljić, redovite profesorice na Katedri za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Sedamnaest radova pisanih na njemačkom i engleskom jeziku obuhvaćenih u ovoj knjizi djela su raznovrsnih autora, stručnjaka u različitim poljima (od povijesti, povijesti umjetnosti, povijesti književnosti do filozofije), poznatih, iskusnih autora te mlađih istraživača i doktoranada. Iako su povijesti ovih (glavnih) gradova – a prije svega Beča – vrlo dobro historiografski obrađene, intencija je ove knjige bila potaknuti istraživanja kulturnih veza, oslanjajući se pritom na koncepciju isprepletene povijesti (*entangled histories*) koja je prikladna obrađivanju problematici

te nadilazi još uvijek dominantne nacionalne narative koji su partikularizirali iskustva habsburške imperijalne baštine.

Knjiga je podijeljena na četiri veće cjeline te na posljednji odjeljak koji sadrži esej Nadežde Čačinović. Prva cjelina, naslovljena *Central European Urban Milieus: Vienna, Zagreb and Budapest*, sadrži tri rada koji se bave razvojem ovih gradova u 19. stoljeću u širem srednjoeuropskom kontekstu. Tekst Moritza Csákyja („Die zentraleuropäische Stadt in der Moderne. Eine kulturwissenschaftliche Annäherung“) predstavlja svojevrsan teorijski i konceptualni uvod u cjelokupnu knjigu. On srednjoeuropski grad razumijeva kao mikrokozmos u kojem se očituje jezično-kulturni pluralitet srednjoeuropskog regionalnog makrokozmosa, ali ujedno i kao mjesto ambivalentnih rezultata modernizacije, kao što su fragmentacija životnog prostora te hijerarhizacija i prateće društveno nepovjerenje koji se zrcale u kulturi i književnosti moderne. Srednjoeuropski grad ujedno predstavlja mjesto plodnih kulturnih razmjena, ali i ekskluzivnosti. Suprotstavljajući se esencijalističkom i holističkom pojmu kulture koji se nalazi u temeljima nacionalizma, Csáky se zalaže za analizu poveznica i razlika preko pojma kulture koji je definira kao medij komunikacije, u isto vrijeme konfliktan i ispunjen odnosima moći. U tom smislu srednjoeuropski grad može predstavljati model ili nefiksirani heuristički koncept koji se temelji na pluralitetu, heterogenosti i različitostima koje dijele porozivne unutrašnje kulturne granice. Ovakvo shvaćanje u socijalno-historijskoj i historijsko-demografskoj perspektivi oprimjeruje Catherine Horel u svojem prikazu razvoja Budimpešte kao glavnoga grada Ugarske („Wie Budapest zur ungarischen Hauptstadt wurde: Multikulturalismus und Nationalbewusstsein 1825-1914“). Polazeći od intencije dovođenja u pitanje isključive slike Budimpešte kao mađarskog nacionalnog središta u kojoj iz vidokrug nestaju druge etničke skupine i njihov prilog razvoju grada i njegove kulture, Horel analizira razvoj grada stavljajući poseban naglasak na socijalnu, etničku i vjersku diferencijaciju te na isprepleitanje i sukobljavanje multikulturalizma i rastućeg mađarskog nacionalizma. Ona tako prezentira sliku Budimpešte kao ujedno najvećeg mađarskog, ali i židovskog i slovačkog grada Ugarske, sa značajnim kulturnim i razvojnim priložima raznih etničkih i vjerskih zajednica. Za analizu paralelnog razvoja Zagreba Filip Šimetin Šegvić u svojem se tekstu („Peripherie und Zentrum: Zagreb im 19. Jahrhundert aus einer anderen Perspektive“) koristi dinamičnim modelom centra i periferije koji je primjereniji analizi kompleksnih veza i utjecaja u različitim supostojećim kontekstima te u kojem se Zagreb pojavljuje kao periferni centar. On također prikazuje razvoj „stranih“ predodžbi grada u kontekstu njegova razvoja do kraja Prvog svjetskog rata imagološkom analizom putopisa, novinskih putopisnih feljtona, putnih vodiča itd.

Druga cjelina nosi naslov *Culture and Art as Communication* te sadrži pet radova koji se bave raznim aspektima kulturnih isprepletanja, transfera, ali i sukoba na relaciji istraživanih gradova i regija, uglavnom *case-study* pristupom. Američki kulturni i intelektualni historičar William Johnston u svojem tekstu „Embellished Parallel Universes in the ‘Theater State’ of Austria-Hungary: The Architecture of Jože Plečnik and the Cultural Criticism of Ljubomir Micić and Miroslav Krleža“ kroz nekoliko studija slučaja, navedenih u naslovu, okušava mogućnosti primjene koncepta „uljepšanih paralelnih univerzuma“ (*embellished parallel universes*) mađarskog psiholingvистa Ivána Fónagyja na analizu kulturnih komonalnosti kasne Austro-Ugarske Monarhije, odnosno tzv. „Habsburgije“ nakon Prvog svjetskog rata, (označavajući time nastavak utjecaja imperijalnih političkih, a posebice intelektualnih i kulturnih praksi nakon sloma Monarhije). Pritom glavni la-

jt motiv rada predstavlja diskrepancija između „biti“ i „pojave“ Habsburške Monarhije kao države-teatra (*theater state*). Nastavljajući pristupom studije slučaja, ali proširujući kronološki okvir istraživanja sve do suvremenosti, Marijan Bobinac („Grillparzer und Kroatien. Zur Geschichte einer ungewöhnlichen Rezeption“) prikazuje recepciju djela austrijskog dramskog pisca Franza Grillparzera u Hrvatskoj u kontekstima različitih političko-ideoloških rasprava. Sinkronijska i dijakronijska raznolikost i ambivalentnost jedne takve recepcije zorno prikazuje njezinu kontekstualnu ovisnost i društveno-političku uvjetovanost. Dragan Damjanović, Mária Kemény i Tamás Csáki („Architectural Links Between Budapest and Zagreb in the Second Half of the 19th Century: The Examples of the Ádám Palace in Budapest and the Medaković House in Zagreb“) tematizirali su arhitektonske veze između Zagreba i Budimpešte – koje su mnogo manje istražene od onih Zagreba i Beča – usporedbom dviju naslovno spomenutih građevina te rekonstrukcijom procesa i konteksta njihove izgradnje. Osim toga, ova problematika pruža i uvid u proces izgradnje zagrebačkoga Donjeg grada koji se intenzivira nakon 1880. godine., kao i u arhitektonski razvoj ovog prostora nakon raspada Monarhije. Zanimljivu studiju slučaja predstavlja i rad Nikoline Šimetin Šegvić („Sich im besten Licht zeigen: Kroatien und Slawonien auf der Millenniumsausstellung in Budapest 1896“) koja višeslojnom analizom Milenijske izložbe u Budimpešti 1896. godine i hrvatskog sudjelovanja na njoj ilustrira ambivalenosti i napetosti između modernizacije te modernizacijskih nastojanja i nacionalnih ideologema. Međunarodne izložbe poput ove nisu bile samo poticatelji inovativnosti i gospodarstva, već i mjesta ispoljavanja simboličke moći, koja se u kontekstu ugarskog dijela Monarhije očitovala u težnji mađarskog nacionalizma za dominacijom i unifikacijom Ugarske pod svojom kulturnom i ekonomskom hegemonijom, izazivajući tako ambivalentne recepcije ove manifestacije u različitim intelektualnih i političkih slojeva drugih naroda koje su sezale od jasnog odbacivanja, pa sve do poticanja za sudjelovanjem radi ekonomskih profita. Naposljetku, Ida Ograjšek Gorenjak („Hollywood Comes to Central Europe: The *Fanamet* Beauty Contest in Central and Southeastern Europe“) istražila je zanimljiv fenomen međuratnih natjecanja u ljepoti na primjeru specifičnog događaja koji je označavao prodor Hollywooda, a time i američkih kulturnih i konzumerističkih vrijednosti na tržište srednje i jugoistočne Europe. U ovom slučaju i Beč i Zagreb predstavljaju recipijente kulturnih praksi koje su na putu globalne dominacije, što autorici omogućuje analizu interakcije globalnih trendova i lokalnih kulturnih tradicija.

Treći dio (*Peregrinatio academica*) bavi se nešto užim tematskim područjem sveučilišnih utjecaja, akademske mobilnosti, studentske svakodnevice i politike te pratećih utjecaja na kulturne, društvene i političke prakse. Unatoč tomu, može se reći da je on možda najdublje obrađen i da kao cjelina najbolje odražava tematiku i konceptualni okvir cijele knjige. László Szögi („Ungarländische Studenten an europäischen Universitäten (1801-1918)“) prikazuje rezultate istraživanja akademske mobilnosti ugarskih studenata u 19. stoljeću koje je nastalo u sklopu šireg i dugotrajnog projekta proučavanja akademske *peregrinatio* iz ugarskih zemalja od srednjega vijeka pa sve do 1919. godine na 230 različitih visokoškolskih institucija diljem Europe. Koristeći se uglavnom kvantitativnim metodama, autor obrađuje studente prema različito definiranim obilježjima: vjerskim, etničkim, socijalnim itd., izvodeći zaključke s pomoću interpretacije podataka u društvenom i političkom kontekstu. Sličnim se pristupom koristi i Tihana Luetić u svojem radu „The Migration and Experiences of Croatian Students at Universities of the Austro-Hungarian Empire at the Turn of the Century“. Ona se, međutim, fokusira na studente iz Hrvatske koji su studirali na nekom

od sveučilišta u Austro-Ugarskoj nakon osnivanja zagrebačkog sveučilišta 1874. godine., stavljajući, uz kvantitativnu analizu, naglasak i na motivacije, iskustva te svakodnevicu tih studenata, kao i na njihov utjecaj na hrvatsko društvo, politiku i kulturu. Osim toga, autorica ispituje i strukturne i materijalne razloge za studentsku mobilnost te materijalne uvjete njihova života u stranim sveučilišnim centrima. U prvom od dvaju njezinih članaka objavljenih u ovoj knjizi („Kroatische Studenten und Professoren in Wien (1790-1918)“) Iskra Iveljić istražuje povezanu problematiku djelatnosti i svakodnevice profesora i studenata iz Hrvatske na bečkim visokoškolskim institucijama u dugom 19. stoljeću. Polazeći od shvaćanja kulture bliskog onom Moritza Csákyja (kako je izneseno u ovoj knjizi), autorica želi oprimirati takav pristup istraživanjem iskustva, kulturnih, političkih i intelektualnih aproprijacija te svakodnevice hrvatskih studenata i profesora u Beču koji odražavaju ambivalentan odnos privlačnosti i otpora spram bečkog centra. U tom je smislu ovakav pristup značajan za nadilaženje partikularnih nacionalnih interpretacija habsburškog imeprijalnog nasljeđa. U dvama dodacima tekstu autorica donosi popise promoviranih pravnika, odnosno doktora medicine iz Hrvatske na Sveučilištu u Beču. Nastavljajući se na ovu problematiku, Božena Vranješ-Šoljan („Croatian Student Societies in Vienna in the 19th Century“) istražila je djelatnost hrvatskih studentskih društava u Beču, posebice od sredine 19. stoljeća. Osim općim značenjem studentskih društava, njihovim legislativnim okvirom, ustrojem te aktivnostima, autorica se pozabavila i njihovom političkom i društvenom djelatnošću. Prije svega, istražene su aktivnosti studentskog društva „Velebit“ i njegova nasljednika, društva „Zvonimir“, njihova struktura, ustroj, unutrašnje političke trzavice, kao i dinamika razvoja i propadanja. U posljednjem radu u ovom dijelu Lovorka Magaš Bilandžić („The Vienna *Kunstgewerbeschule* and Croatian Art in the First Decades of the 20th Century“) obradila je problematiku kulturnih transfera između Hrvatske i Beča na području vizualnih umjetnosti istraživanjem hrvatskih studenata na bečkoj *Kunstgewerbeschule* od 1899. do 1929. godine. S obzirom na važnost ove bečke umjetničke institucije u razmatranom periodu, čiju povijest i značenje autorica također obrađuje, hrvatski umjetnici koji su na njoj stjecali svoje obrazovanje prenijeli su njezina modernistička strujanja na hrvatski prostor. Ovo je oprimirano individualnim slučajevima poznatijih i manje poznatih umjetnika koji su svi obuhvaćeni u priloženom popisu hrvatskih studenata ove škole.

Posljednja veća cjelina naslovljena je *Elites between Multiculturalism and Nationalism* i obuhvaća tri rada koji se bave fluidnom i kontekstualno uvjetovanom konstrukcijom identiteta različitih društvenih elita. Neven Budak u svojem radu „Kroaten in Wien bis zum Ende des 18. Jahrhunderts – eine Skizze“ obrađuje tematiku Hrvata u Beču otprilike od kasnog srednjeg vijeka do kraja 18. stoljeća, postavljajući pritom metodološki problem definiranja pojma nacionalnosti i uopće prikladnosti tog pojma za predmoderna razdoblja. Obradujući razne socijalne grupe i pojedince u mijenjajućim kontekstima, autor shvaća ovu „skicu“ kao prilog razumijevanju procesa kulturne asimilacije. Na ovo se nastavlja Iskra Iveljić u svojem drugom radu objavljenom u ovoj knjizi („Kroatische Eliten in Wien im 19. Jahrhundert. Eine prosopographische Skizze“), prozopografski obrađujući hrvatske elite u Beču u 19. stoljeću. Istražujući različite slojeve elite, podijeljene primarno prema kriteriju zanimanja (gospodarstvenici, svećenstvo, plemstvo, društveno-humanistička inteligencija, pravnici itd.), autorica poima Beč kao poprište razmjena i konflikata, izgradnje nad- i internacionalnih mreža utjecaja, dakle kao svojevrsnu orijentacijsku točku, neovisno o ambivalentnom odnosu elita spram državnog centra. Radu je također priložen popis promoviranih doktora filozofije iz Hrvatske u Beču u periodu od 1872. do 1918. godine. Posljednji

rad, onaj Marije Wakounig („Adelige oder national(-istisch)e Haltung bewahren? Der Fall Ludwig/Lajos Windisch-Graetz“), kao studija slučaja oprimjeruje temat ove cjeline. Prateći zanimljiv životopis i rekonstruirajući djelatnost poznatog izdanka značajne magnatske kuće, autorica propituje složen odnos nacionalizma i plemićkog a- ili nadnacionalnog habitusa koji postaje posebno zanimljiv nakon 1918. godine, kada se usvajanje nacionalističkih, pa i radikalno desnih ideologija od strane plemstva može smatrati strategijom za očuvanje, odnosno povratak izgubljenog privilegiranog položaja u novom kontekstu ili kao psihološka kompenzacija za gubitnički status. Knjigu zatvara esej Nadežde Čačinović („Kontinuität und Diskontinuität: Mythos Europa. Ein Versuch“), kao prilog raspravi o Srednjoj Europi kao dijelu šireg mita o kontinuitetu europskog kulturnog identiteta promišljanjem odnosa mita, povijesti i umjetnosti na temelju filozofskih koncepcija Waltera Benjamina, Theodora Adorna i Maxa Horkheimera, Niklasa Luhmanna, Claude Lévi-Straussa itd.

Kako sama urednica ističe, svaka kolekcija radova, pa tako i ova knjiga, pati od određene unutrašnje heterogenosti. Ovdje je ona rezultat širine mogućih i obrađenih tema, kao i raznolikih pristupa koji se protežu od kulturne, urbane, socijalne i intelektualne historije, pa sve do povijesti umjetnosti, povijesti književnosti i filozofije. U tom smislu, u onoj mjeri u kojoj su opseg i raspon knjige prepreka za njenu unutrašnju homogenost, ujedno su i njena najveća prednost. Veća bi se zamjerka mogla uputiti u metodološkom pogledu jer određeni radovi zapravo ne zadiru duboko u polje isprepletenih povijesti, već se drže komparativne metode u užem smislu, i to poglavito asimetrične komparacije koja ipak razmatrani fenomen partikularizira s obzirom na okolni povijesni kontekst. S druge strane, upravo tematska i (inter)disciplinarna širina knjige omogućava da se ona sagledana u cjelini može opravdano označiti značajnim prilogom interpretativnim pristupima koji nadilaze nacionalne okvire u kontekstu shvaćanja kulturnih razmjena te koji dovode u pitanje tradicionalno – binarno i esencijalističko – poimanje kulture. Iako postoje određene monografije koje gaje ovakav pristup, posebice u okviru komparativne književnosti, za našu historiografiju ovo je djelo u tom smislu uistinu pionirsko i ostaje nadati se da će ono potaknuti kako veću tematsku i interdisciplinarnu širinu u istraživanjima, tako i nove pristupe koji zahtijevaju dublju teorijsku refleksiju.

Nikola Tomašegović

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 49

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2017.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 49

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor

Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)
Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak / Printed by
Tiskara Zelina d. d., Sveti Ivan Zelina

Naklada / Issued
250 primjeraka / 250 copies

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*